

## NARAȚIUNILE IDENTITĂȚII

**Marcela-Cristina OȚOIU**

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca  
Facultatea de Litere, Baia Mare

### *Identity Narratives*

**Abstract:** The present paper discusses the relationship connecting memory, narrative and identity, and identifies the ways these are articulated.

Far from being static, personal identity appears as an ongoing process of construction and reconstruction. As a crucial concept in narrative psychology, personal identity rests on the premise that self narration operates as an alternative means of one's self-knowledge. Self awareness is often shaped as a story, a narrative; it is such stories that give us our bearings and distinguish us from others. Life stories lie at the foundation of human identity and define the self, while always occurring within a given social and cultural context.

In narrative psychology, memory, personal history and narrative are intimately related, and generate the "homo narrativus," an individual that builds their identity through narratives. Such assumptions fall within the spheres of psychology, philosophy, sociology and narratology.

**Keywords:** *memory, identity, narrative, life story.*

### *Identitatea în psihologia narativă*

Componenta autobiografică a memoriei constituie nucleul conștiinței identitare. Memoria este cea care conferă sentimentul continuității și al unicității, legând prezentul de trecut. Așa cum nu există identitate veritabilă fără aportul memoriei, nu există nici memorie fără o narațiune a poveștii de viață trăite.

Fără să fie singura implicată în structura sinelui, memoria joacă însă un rol fundamental în crearea coordonatelor acestuia. Identitatea umană se formează deci „pe terenul trecutului,”<sup>1</sup> reflectând în același timp influențele multiple exercitate asupra sa de societate.

Departat de a fi ceva static, identitatea este în permanentă construcție și reconstrucție. Înțelegerea statică a identității a fost înlocuită de unii teoreticieni actuali cu o viziune evolutivă, constând dintr-o serie de *proces* identitare.

---

<sup>1</sup> Denise Lemieux, *Souvenirs d'enfance, mémoires familiales et identité*, Les Presses de l'Université Laval, Institut québécois de recherche sur la culture, Sainte-Foy, 1993.

În cele ce urmează ne vom opri asupra relației dintre memorie, narațiune și identitate, încercând să evidențiem modurile în care ele se articulează.

Identitatea devine un concept central în *psihologia narativă*, care reprezintă o schimbare paradigmatică ce oferă o alternativă (cunoscută ca metoda hermeneutic-narativă) la psihologia experimentală. Psihologia narativă – reprezentată de D.P. McAdams, T.R. Sarbin și L.T. Hoshmand – privește „cunoașterea narativă drept un mod alternativ de investigație,” a cărui premisă este „natura narativă a cunoașterii umane.”<sup>2</sup> Afirmând „centralitatea narațiunii în acțiunea umană și în dezvoltarea identității”<sup>3</sup>, psihologia narativă folosește așa-numite moduri de investigație narativă care se bazează în principal pe analiza *poveștilor de viață (life stories)* ale subiecților.

La fel de importantă este identitatea în metoda numită *terapie narativă*, care pornește de la premisa că „narațiunile pe care oamenii le internalizează sunt cele care le definesc sinele, dar sunt totodată încadrate de asumțiile culturii dominante.”<sup>4</sup>

Pionierii acestei metode sunt Michael White și David Epston, care în 1990 au pornit de la ideea lui Michel Foucault, potrivit căreia povestirile după care oamenii își ghidează viețile „sunt pur și simplu expresii ale asumțiilor și prejudecăților sociale.”<sup>5</sup> Ei s-au inspirat totodată din metoda școlii deconstrucționiste franceze. Terapia narativă constă în două faze. Prima este faza *deconstructivă*, în care pacienții sunt ajutați să-și deconstruiască narațiunile folosite de ei pentru a-și defini identitatea, narațiuni care, fiind social construite, conțin în ele stereotipiile grupului la adresa individului; pacientul realizează astfel inadecvarea acestor narațiuni. Ei realizează totodată că „istoria prin care ei se identificau era doar unul dintre posibilele moduri de construcție a identității lor.”<sup>6</sup> În faza a doua, *constructivă*, pacienții sunt ajutați să-și recompună o altă narațiune care le va defini o identitate autentică. Reușita curei survine în momentul în care noua narațiune (altfel spus, identificarea unui nou sens al parcursului biografic) reușește să producă o schimbare în identitatea percepută a acelei persoane.

<sup>2</sup> “narrative knowing as an alternative mode of inquiry », « Narrative knowing is premised on the storied nature of human knowledge.” – Lisa Tsoi Hoshmand, “Narrative psychology”, in *Encyclopedia of Psychology*, vol. V, editor-in-chief Alan E. Kazdin, Oxford University Press, 2000, [pp. 382-387], p. 382.

<sup>3</sup> “the centrality of narrative in human action and identity development” – *ibid.*, p. 384.

<sup>4</sup> “The stories people internalize give definition to their selves and are framed by the dominant culture’s assumptions.” – David E. Polkinghorne, “Narrative therapy”, in *Encyclopedia of Psychology*, vol. V., [pp. 387-389], p. 388.

<sup>5</sup> *Ibid.*

<sup>6</sup> “the interpretative story through which they have identified themselves is only one of the possible constructions of their identity.” – *ibid.*

Iată deci că în psihologia și terapia narativă, memoria, istoria personală și narațiunea sunt intim legate.

### *Identitatea narativă*

Mai aproape de preocupările noastre în această lucrare este noțiunea de *identitate narativă*. Aceasta împărtășește premisa centrală a psihologiei și terapiei narrative, vorbind însă de o *construire* a identității prin narațiune, mai degrabă decât de o *afirmare* (autentică sau nu) a acesteia. Identitatea narativă e un termen de frontieră care are circulație în sfera filosofiei, a eticii și a naratologiei.

Elaborarea noțiunii de *identitate narativă* cunoaște la Paul Ricoeur două faze. Într-o primă fază, în *Temps et récit*, filosoful francez vede identitatea narativă – atât cea individuală cât și cea colectivă – ca „o structură a experienței care poate integra cele două clase de narațiuni,” adică narațiunea istorică și cea de ficțiune, un *locus* care să devină o punte peste „chiasmul dintre istorie și ficțiune.”<sup>7</sup> Plecând de la diferența care există între termenii care se referă la persoana I, *eu*și *sine* (*je/soi*), Ricoeur observă, în prefața la *Soi-même comme un autre*, că *eu* desemnează o identitate punctuală, anistorică, o instanță care nu se supune condițiilor de permanență sau de schimbare în timp. *Sine* este în schimb pronumele care desemnează reflexivitatea, întoarcerea spre *sine*. Pe această diferență se bazează dialectica lui *idem*și a lui *ipse* precum și teoria asupra identității narrative.

Într-o a doua fază, în *Soi-même comme un autre*, Ricoeur consideră că identitatea narativă intervine în constituirea identității personale, căreia îi conferă o dimensiune temporală, funcționând totodată ca „mediator specific între polul *caracterului* persoanei (în care *ipse*și *idem* tind să coincidă) și polul *menținerii sinelui*, în care ipseitatea se eliberează de *mêmeté*.”<sup>8</sup> Pornind de la noțiunea de *funcție* elaborată de Vladimir Propp și de la cea de *rol* a lui Claude Bremond, Ricoeur sugerează că *punerea în intrigă* („la mise en intrigue”) generează nu doar acțiune narativă, ci și dezvoltare a caracterului personajului. Cu alte cuvinte, identitatea personajului nu poate fi detașată de experiențele acestuia. Dimpotrivă, spune Ricoeur, „ea împărtășește regimul de identitate dinamică proprie istoriei relatate.” Mai exact, tocmai relatarea este cea care – chiar în timp ce

---

<sup>7</sup>« une structure de l'expérience capable d'intégrer les deux classes de récits [le récit historique et le récit de fiction] », « L'identité narrative, soit d'une personne, soit d'une communauté, serait le lieu recherché de ce chiasme entre histoire et fiction. » Această imagine sintetică e dată de Ricoeur în *Soi-même comme un autre*, notă p. 138.

<sup>8</sup>« médiété spécifique entre le pôle du caractère, où *ipse* et *idem* tendent à coïncider et le pôle du maintien de soi, où l'ipséité s'affranchit de la *mêmeté*. », *ibid.*, p. 143.

constituie o narațiune – „construiește identitatea personajului, care poate fi numită *identitatea sa narativă*.”<sup>9</sup>

Așadar, pentru Ricoeur, natura veritabilă a identității narative se revelă în dialectica dintre « *ipséité* » și « *mêmeté* ».<sup>10</sup>

Unul din posibilele răspunsuri la întrebarea „ce anume ne definește” este: „tocmai povestea vieții noastre.” Indivizii, ca și comunitățile, produc povestiri despre propria istorie constitutivă, iar acestea sunt cele care le definesc identitatea. Așadar, identitatea noastră este – într-o covârșitoare măsură – o identitate narativă.

În concepția lui Charles Taylor (*Les Sources du moi*), eul se revelă prin „istoria progreselor și regreselor mele, a reușitelor și a eșecurilor mele”<sup>11</sup>, într-un cuvânt prin povestea evenimentelor de viață care l-au format. Toate acestea sunt indicii ale unei „profundități temporale” ale povestirii. Conștiința de sine este și conștiința devenirii noastre trecute și viitoare, care ia forma unei povestiri. Povestea de viață ne orientează și ne diferențiază față de alții.

Scopul vieții noastre este pentru Taylor unul moral, și anume căutarea sensului – condiționat de poziționarea într-un anumit cadru de referință. Acest sens este găsit prin formularea sa explicită, care depinde de capacitatea noastră de expresie.

Psihologii contemporani, fie că sunt adepți ai „căii înalte” a cercetării de laborator, fie că urmează „calea joasă” a studiului în contexte naturale (cum face Ulric Neisser), sunt unanimi în a recunoaște rolul major al narațiunii de sine (*récit de soi*) în construcția sinelui (*sinele* ocupă aici un loc similar *identității* la filosofi).

Legătura dintre sine, rememorare și narațiunea autobiografică face subiectul mai multor articole din volumele editate de psihologul american Ulric Neisser în 1988<sup>12</sup> și 1994<sup>13</sup>. Neisser consideră că „narațiunile de sine (*self-narratives*) sunt [doar] *una din* bazele și nu *unica* bază a identității,” iar cunoașterea de sine se realizează prin „percepție, conceptualizare,

<sup>9</sup>« elle partage le régime de l'identité dynamique propre à l'histoire racontée. » « Le récit construit l'identité du personnage, qu'on peut appeler son identité narrative, en construisant celle de l'histoire racontée. » – *ibid.*, p. 175.

<sup>10</sup>*Ibid.*, p.167.

<sup>11</sup>« je ne peux me connaître moi-même que par l'histoire de mes progrès et de mes régressions, de mes réussites et de mes échecs. » Charles Taylor, *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, traduit de l'anglais par Charlotte Melançon, Ed. du Seuil, Paris, 1998, [trad. a *Sources of the Self: The Making of Modern Identity* 1989], p. 75.

<sup>12</sup>Ulric Neisser and Eugene Winograd (eds.), *Remembering Reconsidered: Ecological and traditional approaches to the study of memory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

<sup>13</sup>Ulric Neisser and Robyn Fivush (eds.), *The Remembering Self: Construction and accuracy in the self-narrative*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

experiență privată, precum și prin narațiune.”<sup>14</sup> Însă chiar noțiunea de sine (ori *sinele conceptual*) devine problematică atunci când socotim multiplele versiuni ale sinelui ce rezultă din orice narațiune autobiografică, și anume: (a) *sinele istoric*, cel care a participat la evenimentele reale trecute, (b) *sinele perceput*, adică imaginea de sine avută în acel moment trecut, (c) *sinele care rememorează (the remembering self)*, care elimină prin uitare mai mult decât rememorează și ar putea fi numit și *sinele care uită (the oblivious self)* și (d) *sinele rememorat*, care este cel construit în cursul rememorării.

Craig Barclay crede chiar că, în loc de un sine unic, ar trebui să vorbim de mai multe instanțe ale „sinelui rememorat care [sunt] construite și reconstruite în anumite contexte, mai ales prin folosirea narațiunii.”<sup>15</sup>

Pornind de la distincția făcută de Vico între memoria ca *memoria*, memoria ca imaginație (*fantasia*) și memoria ca invenție (*ingegno*), Greg Neimeyer și April Metzler văd în rememorările autobiografice o întâlnire a celor trei:

rememorările autobiografice aduc într-adevăr în prezent ceea ce a trecut (*memoria*), însă niciodată evenimentul însuși, ci doar imaginea sa reconstruită în termeni personali (*fantasia*), întotdeauna în contextul construcțiilor noastre de sine, aflate în continuă evoluție (*ingegno*).<sup>16</sup>

Construcția de sine (*self-construal*), narațiunea (autobiografică) și memoria formează o buclă continuă, în care cele trei elemente se influențează neîncetat. Astfel, memoria hrănește narațiunea autobiografică, iar aceasta definește sinele. Imaginea de sine rezultată influențează ce anume reținem în memorie, iar selecția respectivă modifică narațiunea autobiografică. Noua poveste de sine schimbă și felul în care ne definim sinele. Bucla continuă, iar schimbarea oricărui punct produce modificări în celelalte două. Aceasta este imaginea interacțiunilor dintre cei trei factori propusă de

<sup>14</sup>“Self-narratives are a basis but not the basis of identity”, „self-knowledge depends on perception, conceptualization, and private experience as well as narrative.” – Ulric Neisser, “Self-narratives true and false,” in Neisser & Fivush (eds.), *The Remembering Self*, p.1.

<sup>15</sup>“remembered selves are constructed and reconstructed within certain contexts, especially through the use of narration.” – Craig R. Barclay, “Composing protoselves through improvisation,” in Neisser & Fivush (eds.), *The Remembering Self*, p. 59.

<sup>16</sup> “Autobiographical recollections do, indeed, enable us to bring to the present that which is past (*memoria*), but never the thing itself, only its reconstructed image in personal terms (*fantasia*), and always in the context of our continuously evolving systems of self-constructions (*ingegno*).” – Greg J. Neimeyer and April E. Metzler, “Personal identity and autobiographical recall,” in Neisser & Fivush (eds.), *The Remembering Self*, p. 130.

William Hirst,<sup>17</sup> o imagine a unei continue reconstruiri a sinelui. În termeni ușor schimbați, această buclă este descrisă și de Robyn Fivush:

Conceptul de sine și amintirile experiențelor trecute se dezvoltă în mod dialectic și încep să formeze o istorie a vieții. Istoria vieții, la rândul ei, ajută la organizarea atât a amintirilor experiențelor trecute cât și a conceptului de sine.<sup>18</sup>

Singulară este poziția lui Dan McAdams, pentru care *identitatea* diferă de *sine*, definindu-se ca realitate psihosocială abia în anii adolescenței. Cu alte cuvinte, „identitatea este o poveste de viață,” ea luând „forma unei povești, cu decoruri, scene, personaje, intrigă și teme,”<sup>19</sup> precum și un protagonist ce e un *imago* personal. Povestea de viață e în continuă rescriere, alimentată de *episoadele nucleare* și de *amintirile definitorii ale sinelui* din cadrul memoriei autobiografice. În dinamica societate modernă, cerinței presante a definirii identității i se răspunde azi prin „construirea unei povești de viață semnificative,” capabile „*să dea sens narativ* vieților oamenilor.”<sup>20</sup> Aceste povestiri nu pot fi însă detașate de contextul social-cultural, fiindcă „povestirile trăiesc în cultură,” conformându-se „felului în care societatea înțelege ce este poveste ce poate fi spusă, o viață ce poate fi spusă.”<sup>21</sup>

Atunci însă când amintirile devin inaccesibile, ca în cazul amnezicilor, „narațiunile autobiografice nu mai pot modela dezvoltarea unei imagini de sine,”<sup>22</sup> notează Hirst. Handicapul este însă parțial remediat prin apelul la „memoria socială,” adică memoria grupului. De altfel această memorie a grupului este esențială nu doar la amnezici ci și la restul oamenilor, iar „orice investigație a relației dintre memorie și sinele rememorat trebuie să

<sup>17</sup>William Hirst, “The Remembered Self in Amnesics,” in Neisser & Fivush (eds.) *The Remembering Self*, p. 253.

<sup>18</sup> “The self concept and memories of past experiences develop dialectically and begin to form a life history. The life history, in turn, helps organize both memories of past experiences and the self-concept.” – Robyn Fivush, “The functions of event memory: some concepts on Nelson and Barsalou,” in Neisser and Winograd (eds.), *Remembering Reconsidered*, p. 280.

<sup>19</sup> “Identity is a life story.” “Identity takes the form of a story, complete with setting, scenes, characters, plot and themes.” – Dan P. McAdams, “Identity and the Life Story,” in *Autobiographical Memory and the Construction of a Narrative Self: Developmental and Cultural Perspectives*, edited by Robyn Fivush and Catherine A. Haden, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah NJ/London, 2003, [pp. 187-207], p. 187.

<sup>20</sup> “constructing a meaningful life story is a veritable cultural imperative”, “to make narrative sense of their lives” – *ibid.*, p. 202.

<sup>21</sup> “Stories live in culture. [...] according to a society’s implicit understandings of what counts as a tellable story, a tellable life.” – *ibid.*, p. 200.

<sup>22</sup> “Without such memories, autobiographical narratives could not shape the development of a self-image” – Hirst, *op.cit.*, p. 271.

include nu doar dinamica memoriei individuale ci și acțiunea memoriei sociale.”<sup>23</sup>

Orice rememorare este implicit și o articulare a unui sens, o creare de sens retrospectiv. Cum funcționează, cum este condiționată și cine poate influența această făurire a sensului în sens retrospectiv? Dacă luăm în considerare că amintirile nu sunt niște containere închise și regăsite identice după un timp, atunci, în această logică, la capătul unei rememorări nu există o aceeași construcție narativă și deci nici identitară; așa cum narațiunile se schimbă, identitatea se schimbă.

### Bibliografie

- BARCLAY, Craig R., "Composing protoselves through improvisation," in *The Remembered Self*, edited by Ulric Neisser and Robyn Fivush, p. 55-77.
- FIVUSH, Robyn, "The functions of event memory: some concepts on Nelson and Barsalou," in *Remembering Reconsidered* edited by Ulric Neisser and Eugene Winograd, pp. 277-282.
- HAAS, Valérie, „O perspectivă psihosocială asupra uitării și memoriei colective”, in *Psihologia socială*, nr. 13, Polirom, 2004, pp. 93-100.
- HOSHMAND, LisaTsoi, "Narrative psychology", in *Encyclopedia of Psychology*, vol. V, editor-in-chief Alan E. Kazdin, Oxford University Press, 2000, pp. 382-387.
- LEMIEUX, Denise, *Souvenirs d'enfance, mémoires familiales et identité*, Presses de l'Université Laval, Institut québécois de recherche sur la culture, Sainte-Foy, 1995, online  
< <http://www.bibl.ulaval.ca/doelec/pul/dumont/fdchap14.html> >
- NEISSER, Ulric, "Self-narratives true and false," in *The Remembering Self: Construction and accuracy in the self-narrative*, edited by Ulrich Neisser and Robyn Fivush, Cambridge University Press, Cambridge, 1994, pp. 1-11.
- NEISSER, Ulrich and Robyn Fivush (eds.), *The Remembering Self: Construction and accuracy in the self-narrative*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.
- NEISSER, Ulric and Eugene Winograd (eds.), *Remembering Reconsidered: Ecological and traditional approaches to the study of memory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- NEIMEYER, Greg J. And April E. Metzler, "Personal Identity and Autobiographical Recall", in Neisser & Fivush (eds.), *The Remembering Self*.

---

<sup>23</sup> "When studying either amnesics or normals, an investigation of the relation between memory and the remembered self must include not only the dynamics of the individual memory, but also the workings of social memory." – *ibid.*, p. 273.

- HIRST, William, "The Remembered Self in Amnesics", in Neisser & Fivush (eds.), *The Remembering Self*.
- POLKINGHORNE, David E., "Narrative therapy", in *Encyclopedia of Psychology*, vol. V., pp. 387-389.
- RICOEUR, Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Seuil, Paris, 2000.
- RICOEUR, Paul, *Soi-même comme un autre*, Seuil, Paris, 2000.
- TAYLOR, Charles, *Les Sources du moi. La formation de l'identité moderne*, traduit de l'anglais par Charlotte Melançon, Éd. Du Seuil, 1998 [trad. a *Sources of the Self: The Making of Modern Identity*, 1989].